

STUDIA I MATERIAŁY

DOI: 10.18276/sip.2018.53/1-04

Danuta Miłaszewicz*

Rafał Nagaj**

Piotr Szkudlarek***

Uniwersytet Szczeciński

WARUNKI ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO W HISZPANII I W POLSCE – ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Streszczenie

Kapitał społeczny jako zasób powinien być uważany za jeden z istotnych elementów wzrostu gospodarczego w gospodarkach opartych na wiedzy i czynniku ludzkim. W związku z tym zasadne jest badanie grup pod względem jakości ich kapitału społecznego. Artykuł poświęcony jest zagadnieniom kapitału społecznego, a w szczególności kapitałowi społecznemu typu wiążącego. Głównym celem artykułu jest prezentacja wybranych wyników ankiety przeprowadzonej wśród studentów polskich i hiszpańskich. Badanie zostało przeprowadzone wśród słuchaczy Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Wydziału Ekonomii i Administracji Biznesu Uniwersytetu w Vigo pod koniec 2013 roku. Artykuł ma charakter teoretyczny i empiryczny. Celem pierwszej części jest przedstawienie teoretycznych rozważań dotyczących kapitału społecznego, w drugiej natomiast opisano metodologię stosowaną w artykule oraz zaprezentowano wybrane wyniki badań ankietowych. Analiza wybranych wyników badań pozwoliła przedstawić typ wiążący kapitału społecznego i dokonać jego porównań

* Adres email: dmlasz@wneiz.pl

** Adres email: rafal.nagaj@usz.edu.pl

*** Adres email: tatus@wneiz.pl

w środowisku hiszpańskim i polskim oraz pokazać różnice w poziomie zaufania do ich bliższego i dalszego otoczenia oraz okoliczności i częstotliwości pomagania innym ludziom.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, wiążący kapitał społeczny, studenci polscy i hiszpańscy

Wprowadzenie

Jedną z najważniejszych determinant rozwoju współczesnych gospodarek jest kapitał społeczny. Rozwój teorii kapitału społecznego można uznać za reakcję na upadek klasycznego modelu państwa opiekuńczego oraz krytykę neoklasycznego paradygmatu w ekonomii i jej niezdolność do uchwycenia pozarynkowych, społecznych zjawisk wpływających na rozwój gospodarczy (Wygnański, Herbst, 2010, s. 7). Kwestie kapitału społecznego i jego składowych zostały przedstawione z różnych perspektyw w wielu artykułach. Według Colemana „kapitał społeczny jest zdefiniowany przez jego funkcję. Nie jest to pojedynczy byt, ale jest to wiele podmiotów posiadających dwie cechy wspólne: wszystkie one są elementem jakiegoś pewnego aspektu struktury społecznej oraz ułatwiają one określone działania jednostek, które znajdują się w tej strukturze” (Coleman, 1990, s. 302).

Zdaniem Lina (2001, s. 29) „kapitał społeczny to zasoby wbudowane w sieci społeczne, które są udostępnione i/lub mobilizowane w celowych działaniach z oczekiwanymi korzyściami zwrotnymi”. Z drugiej strony, Fukuyama (2000) definiuje kapitał społeczny jako „instancjonalną nieformalną normę, która promuje współpracę między dwoma lub większą liczbą jednostek”. Uważał on, że sieć relacji społecznych (element strukturalny) łącząca jednostki lub grupy, oparta na zaufaniu oraz wspólnych wartościach i normach (element normatywny) i tych typowych dla społeczeństwa obywatelskiego, powinna być traktowana jako epifenomen kapitału społecznego „wyrastająca z powodu kapitału społecznego, ale nie stanowiąca sam kapitał społeczny” (Fukuyama, 2000).

Podobną definicję stosuje Bank Światowy, który „kapitał społeczny odnosi do instytucji, relacji i norm, które kształtują jakość i ilość interakcji społecznych. Kapitał społeczny to nie tylko suma instytucji, które stanowią podstawę społeczeństwa – jest to klej, który łączy je razem” (World Bank, 2000). Istnieje wiele typologii dotyczących stosunków międzyludzkich. Według Putnama (1995) bardzo ważne jest dokonanie rozróżnienia między jej dwoma typami: kapitałem pomostowym

i kapitałem wiążącym. Kapitał pomostowy jest dostępny dla wszystkich i łączy grupy i osoby, które wcześniej się nie znały, o różnych cechach społeczno-demograficznych i z różnych środowisk, przyczyniając się do ich współpracy. Co więcej, „kapitał pomostowy jest w stanie rozszerzyć granice indywidualności (tożsamości) i wzajemności” (Putnam 1995, s. 22). Stanowi kontrast wobec kapitału wiążącego, łączącego osoby, które już się znają, darzą wzajemnym zaufaniem i łączą się w zamkniętych grupach, co może wykluczać z nich inne osoby.

Przedmiotem badań w tym artykule jest wiążący kapitał społeczny. Głównym celem pracy jest prezentacja wybranych wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród polskich i hiszpańskich studentów oraz porównanie poziomu ich kapitału społecznego. Badanie ankietowe zostało przeprowadzone wśród studentów Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Wydziału Ekonomii i Biznesu Uniwersytetu w Vigo w 2013 roku. Ankieta zastosowana w badaniu bazuje na metodologii Banku Światowego i była podstawą badań empirycznych. Analiza wyników badań ankietowych pozwoliła scharakteryzować typ pomostowego kapitału społecznego wśród studentów. Poziomy tego kapitału porównano za pomocą prostej procedury budowania „obszarów” kapitału społecznego. W konsekwencji pozwoliło to na przedstawienie różnic w poziomie kapitału społecznego wśród studentów obu narodowości.

1. Metodyka i wyniki badań

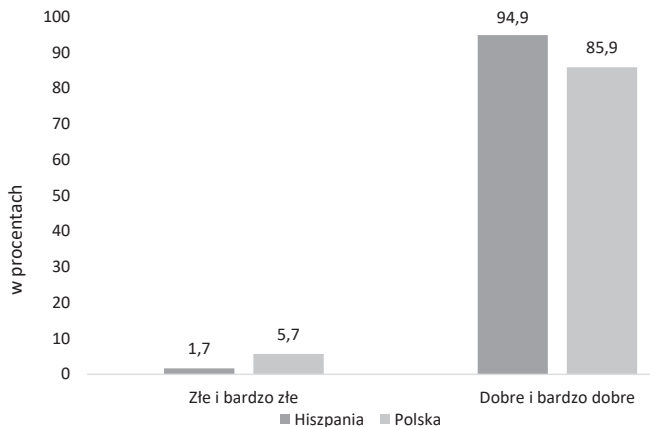
Badania ankietowe zostały przeprowadzone przez pracowników Katedry Makroekonomii Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego w ramach badań statutowych finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Polsce. Studenci biorący udział w badaniu stanowili 58,0% (Polska N= 267) i 52,2% (Hiszpania N= 59) wszystkich słuchaczy pierwszego roku studiujących na różnych kierunkach o profilu ekonomicznym. Badanie przeprowadzono w roku akademickim 2013/2014, a wykorzystano w nim technikę papierowego kwestionariusza składającego się z dwóch części: danych socjodemograficznych respondenta (metryczka) i pytań dotyczących kapitału społecznego. W metryczce respondenci byli proszeni o podanie informacji na temat wieku, płci, stanu cywilnego, liczebności rodziny, miejsca pochodzenia i zamieszkania, sytuacji zawodowej i dochodów. Właściwa część ankiety została przygotowana zgodnie z lo-

gicznym planem zaproponowanym przez Bank Światowy. Kwestionariusz składał się z 36 pytań zamkniętych i otwartych, a obejmował swoim zakresem kapitał społeczny bez podziału na jego typy. Na potrzeby niniejszego opracowania wybrano 11 pytań – odpowiedzi na wskazane indagacje stanowiły materiał do analizy.

W ramach prowadzonych badań uzyskano wiele danych pierwotnych, dotyczących kapitału społecznego studentów polskich i hiszpańskich, na podstawie których opracowano wskaźniki kapitału społecznego. W artykule skupiono się na przedstawieniu wybranych wyników badań sześciu wymiarów kapitału społecznego, zaproponowanych w schemacie logicznym przez Bank Światowy (World Bank, 2002). Pierwszy wymiar dotyczy relacji w ramach grup i sieci społecznych. W tym celu zbadano relacje z członkami rodziny (rys. 1) oraz przywiązanie do osób z bliższego i dalszego otoczenia (rys. 2).

Analiza danych wskazała, że studenci obu ankietowanych grup w zdecydowanej większości oceniają relacje z członkami swoich rodzin jako dobre lub bardzo dobre (rys. 1). Jednak odsetek ten jest większy wśród ankietowanych studentów z Hiszpanii niż z Polski – różnica wynosi 9 punktów procentowych. Co więcej, respondenci polscy znacznie częściej określają te relacje jako złe lub bardzo złe. Wyniki badań wskazują jednak jednoznacznie na silny, wiążący kapitał społeczny w obu badanych grupach studentów.

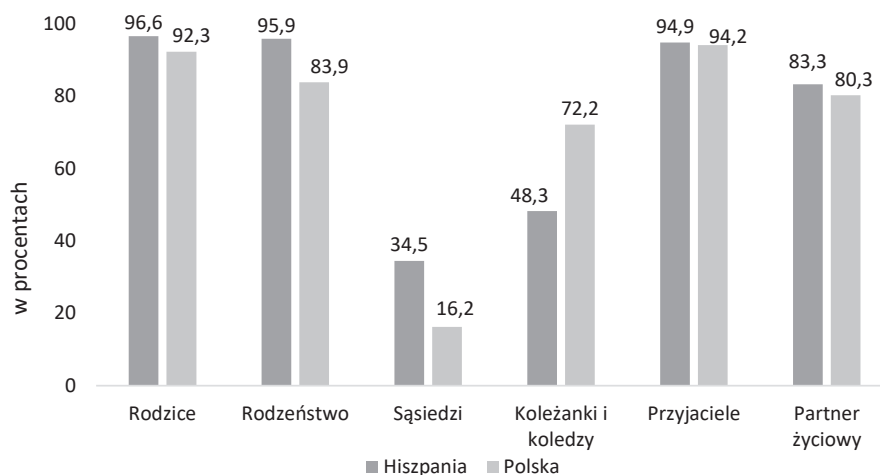
Rysunek 1. Ocena przez respondentów relacji z członkami rodziny (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne.

Pozytywna ocena ankietowanych studentów w odniesieniu do relacji z członkami rodzin znajduje swoje potwierdzenie w wynikach badań dotyczących ich przywiązania do bliższego i dalszego otoczenia (rys. 2). Hiszpańscy i polscy respondenci, w zdecydowanej większości, wskazali na przywiązanie do rodziców i rodzeństwa oraz przyjaciół. Nieco mniejszy odsetek ankietowanych, w obu krajach, wskazał na przywiązanie do partnerów życiowych. Należy zwrócić uwagę na zdecydowanie różną skalę więzi łączącą ankietowanych studentów z Polską i Hiszpanią z sąsiadami oraz kolegami. Przywiązanie do tych pierwszych wskazało 34,5% respondentów z Hiszpanii, a tylko 16,2% z Polski (ponad dwukrotnie mniej). Z drugiej jednak strony to polscy studenci są znacznie bardziej związani z kolegami niż studenci w Hiszpanii (więcej o 23,9 punktu procentowego). Odwołując się do Putnama (za: Sierocińska, 2011, s. 75) można stwierdzić, że „więzi ekskluzywne powstają w grupach heterogenicznych, łączących ludzi z różnych zinstytucjonalizowanych struktur, np. znajomych, sąsiadów” – zaliczono sąsiadów i kolegów do członków otoczenia dalszego. Można zatem domniemywać, że dla ankietowanych z Hiszpanii większe znaczenie mają więzi tworzące kapitał pomostowy.

Rysunek 2. Przywiązanie ankietowanych do wybranych osób (% odpowiedzi)

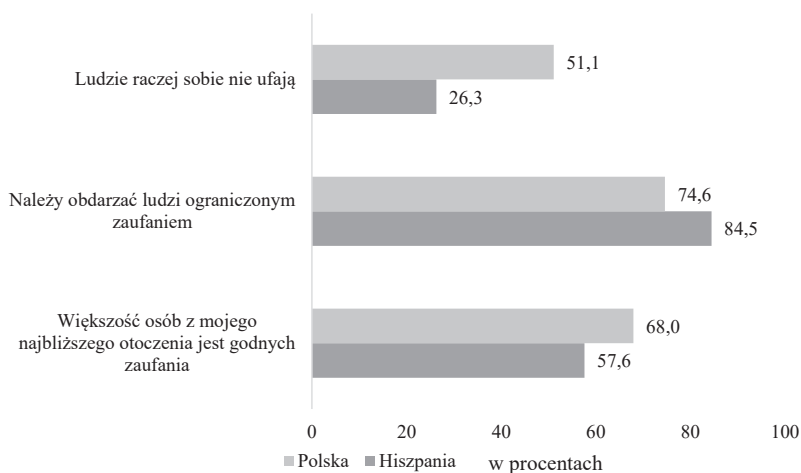

Źródło: opracowanie własne.

Jednym z istotnych elementów kapitału społecznego jest zaufanie (Szkudlarek, Biglieri, 2016), które stanowiło drugi z badanych w ankiecie wymiarów. Ponad połowa ankietowanych studentów z Polski uznała, że ludzie często nie ufają sobie wzajemnie (rys. 3), tymczasem z takim stwierdzeniem zgadza się niewiele ponad 1/4 respondentów z Hiszpanii. Jednakże badani studenci z obu krajów wskazali zdecydowanie na konieczność ograniczonego zaufania do innych. Z drugiej jednak strony darzą oni zaufaniem swoje najbliższe otoczenie, choć w przypadku ankietowanych studentów polskich jest ono wyższe niż w przypadku respondentów z Hiszpanii (o 10,4 punktu procentowego). Wynika z tego, że polscy respondenci darzą większym zaufaniem swoje najbliższe otoczenie, tworząc wiążący kapitał społeczny, co ma potwierdzenie także w wynikach badań przedstawionych przez Kääriäinen i Lehtonena (2006).

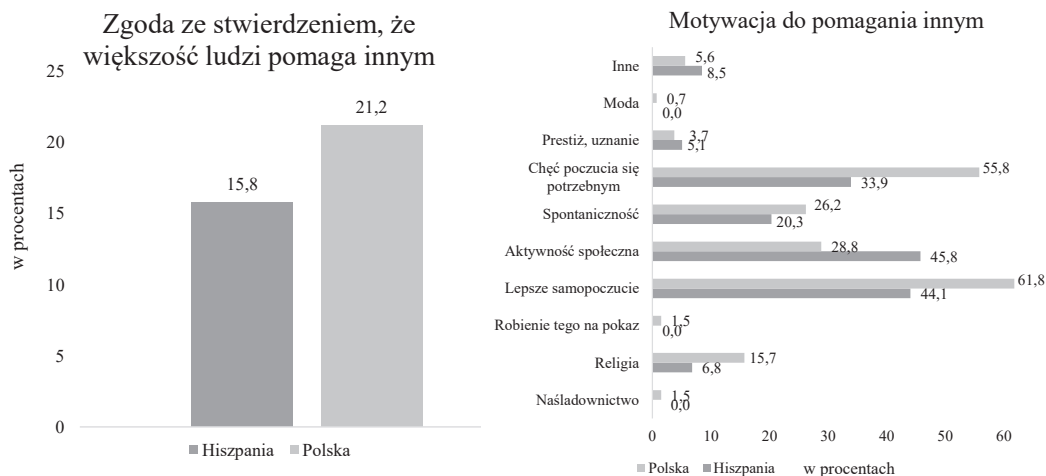
Polscy i hiszpańscy respondenci dostrzegają fakt, że większość ludzi pomaga innym (rys. 4), jednakże trzeba wyraźnie zaznaczyć, że z takim stwierdzeniem zgadza się niewiele ponad 1/5 ankietowanych studentów z Polski i tylko 15,8% ankietowanych studentów z Hiszpanii. Obie grupy studentów wskazują, że chęć pomagania innym motywowana jest zyskaniem lepszego samopoczucia (odpowiednio 61,8% i 44,1%), a także potrzebą czucia się potrzebnym (odpowiednio 55,8% i 33,9%). Należy jednak zauważyć, że bardzo ważnym bodźcem takich działań dla respondentów z Hiszpanii jest aktywność społeczna (45,8%), na którą wskazuje blisko o połowę mniej ankietowanych studentów z Polski (tylko 28,8%). Może to świadczyć o tym, że pomagając innym respondenci z Polski działają bardziej z powodów egoistycznych, podczas gdy Hiszpanie z powodów altruistycznych. Mniej znaczącą funkcję motywującą do niesienia pomocy odgrywa dla obu grup religia, choć jest ona zdecydowanie częściej wskazywana jako przesłanka działania przez ankietowanych z Polski. Warto również dodać, że zarówno dla respondentów polskich, jak i hiszpańskich pomaganie innym nie jest czynnikiem służącym do budowania prestiżu czy rozpoznawalności albo działaniem „na pokaz”.

Rysunek 3. Zaufanie uogólnione respondentów (% odpowiedzi zdecydowanie tak i raczej tak)

Źródło: opracowanie własne.

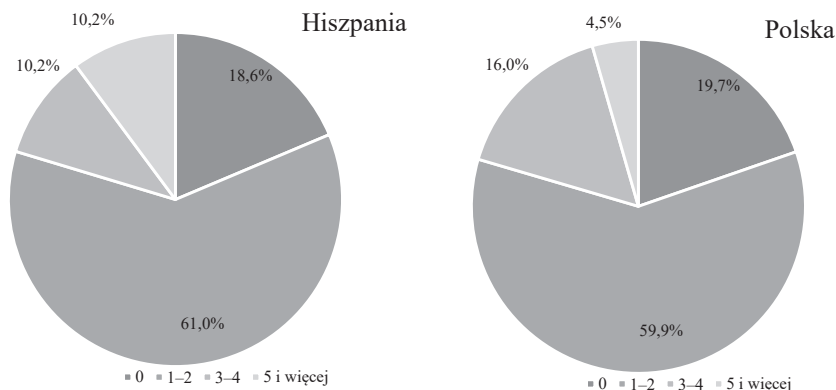
Rysunek 4. Procent ankietowanych, którzy uważają, że większość ludzi pomaga innym oraz ocena motywów takich działań (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne.

Jednym z przejawów udzielania pomocy innym jest udział w akcjach charytatywnych (Nagaj, Žuromskaitė, 2016), czyli bierne uczestnictwo w bardziej sformalizowanych sieciach. Jest to element trzeciego wymiaru kapitału społecznego, a mianowicie działań zbiorowych i współpracy. Z badań wynika (rys. 5), że ankietowani studenci z obu krajów i ich rodziny dość rzadko biorą udział w akcjach charytatywnych. W ciągu ostatniego roku przed badaniem około 1/5 z nich, wraz z rodzinami, w ogóle nie uczestniczyła w akcjach charytatywnych, a zdecydowana większość (61,0% ankietowanych z Hiszpanii i 59,9% z Polski) uczestniczyła w nich tylko 1–2 razy. Częstszy udział w akcjach charytatywnych, tj. trzy i więcej razy, wskazała tylko 1/5 ankietowanych z obu krajów.

Rysunek 5. Uczestnictwo w akcjach charytatywnych (% odpowiedzi)

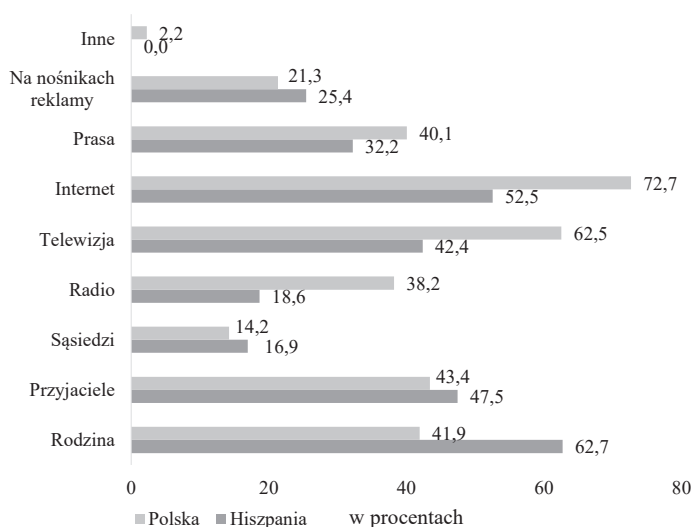

Źródło: opracowanie własne.

Aktywne uczestnictwo w akcjach charytatywnych wymaga wcześniejszego pozyskania informacji na ich temat. Wyniki badań wskazują na pewne różnice w tym względzie między ankietowanymi studentami polskimi i hiszpańskimi (rys. 6). Ci pierwsi informacji o akcjach charytatywnych szukają przede wszystkim w internecie, telewizji i w radiu. Źródła te są przez nich zdecydowanie częściej wykorzystywane niż przez respondentów z Hiszpanii. Na przykład dane o akcjach charytatywnych pozyskuje z internetu 72,7% ankietowanych z Polski i jedynie 52,2% respondentów z Hiszpanii. Podobne różnice występują w przypadku informacji uzyskiwanych z telewizji (odpowiednio 62,5% i 42,4%). Z kolei ankietowani studenci z Hiszpanii

częściej niż polscy uzyskują informacje o akcjach charytatywnych od bliższego otoczenia – rodziny i przyjaciół.

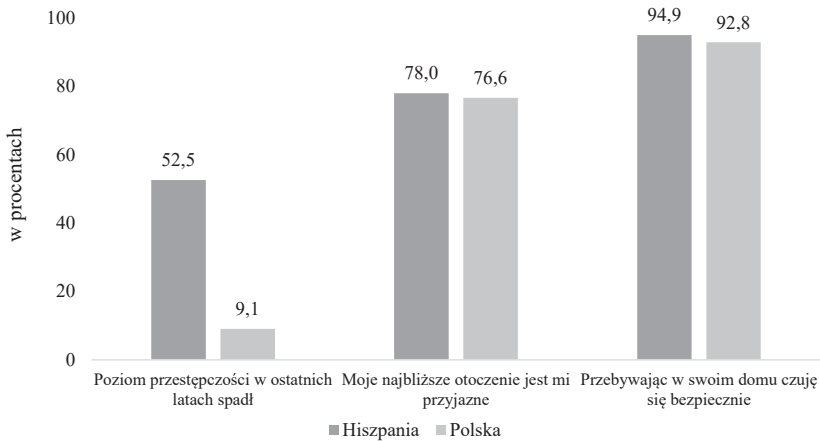
Rysunek 6. Najważniejsze źródła informacji o działalności instytucji charytatywnych (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne.

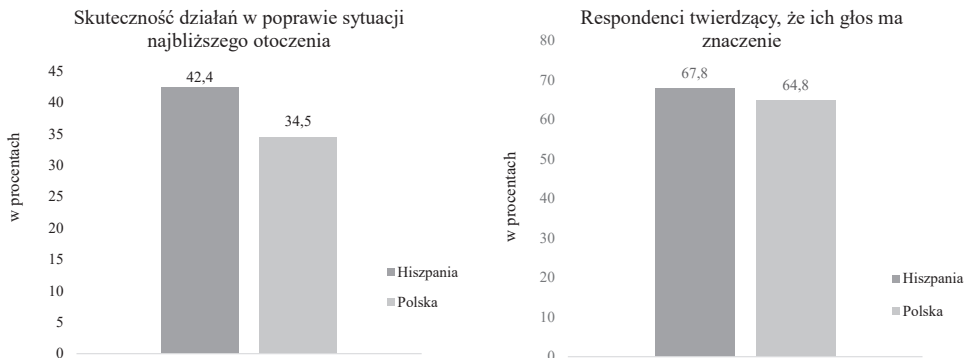
Badanie ankietowe pozwoliło również na ocenę poczucia bezpieczeństwa wśród ankietowanych studentów w Polsce i w Hiszpanii (rys. 7). Wyniki te stanowiły ocenę poziomu kapitału społecznego w obu krajach w czwartym wymiarze, którym jest spójność i integracja społeczna. Warto tutaj przede wszystkim podkreślić dużą różnicę w ocenie spadku poziomu przestępstw. Ponad połowa ankietowanych studentów z Hiszpanii (52,5%) dostrzega taką zmianę, w przeciwieństwie do respondentów z Polski, wśród których taką zmianę dostrzega jedynie 9,1% z nich. Zatem hiszpańscy respondenci mogą mieć większą możliwość bezpiecznego otwarcia się na innych ludzi, a tym samym możliwość budowania kapitału pomostowego. Ponadto badania wskazują, że obie grupy ankietowanych studentów czują się bezpiecznie w swoim domu i uznają, że najbliższe otoczenie jest im przyjazne. Wyniki te ponownie świadczą o silnych więzach z najbliższym otoczeniem i wysokim poziomie kapitału wiążącego w obu grupach.

Rysunek 7. Poczucie bezpieczeństwa przez respondentów (% zgadzających się z prezentowanymi stwierdzeniami)

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 8. Postrzeganie przez studentów ich skuteczności w poprawie najbliższego otoczenia oraz odsetek studentów, którzy twierdzą, że ich głos ma znaczenie (% odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnim analizowanym wymiarem kapitału społecznego w artykule są kompetencje społeczne. Uznano, że budowanie silnych więzów z najbliższym otocze-

niem może odbywać się dzięki wzajemnej pomocy. Efektywność takiego działania dostrzega 42,4% ankietowanych studentów z Hiszpanii i 34,5% z Polski. Również większy jest odsetek hiszpańskich respondentów, którzy uważają, że ich głos ma znaczenie (jest ważny). Świadczyć to może o tym, że respondenci z Hiszpanii widzą większą potrzebę budowania obywatelskiego kapitału społecznego i wykazują większą aktywność społeczną niż polscy ankietowani. Potwierdza to zatem przedstawione wcześniej wnioski, że dla polskich respondentów zasadnicze znaczenie mają więzi tworzące kapitał wiążący, natomiast dla hiszpańskich ma on również istotną rolę, należy jednak domniemywać, że jest uzupełniany przez kapitał pomocowy.

2. Porównanie poziomu kapitału społecznego studentów hiszpańskich i polskich

Analiza odpowiedzi na wybrane pytania ankietowe (przedstawiona w poprzedniej części opracowania) wskazuje, że w różnych wymiarach, komponentach i aspektach kapitału społecznego występują różnice w przypadku studentów obu narodowości. Trudno jest jednak na jej podstawie określić, czy to polscy studenci, czy hiszpańscy, biorący udział w badaniu, dysponują większym poziomem indywidualnego kapitału społecznego.

Biorąc za podstawę różne definicje kapitału społecznego należy zauważyć, że sieci społeczne, obok norm i zaufania, pojawiają się w większości tych definicji jako element kapitału społecznego. Sieci relacji i normy społeczne są zatem dość powszechnie akceptowane jako podstawowe elementy kapitału społecznego, natomiast za dodatkowy jego element (lub też wyznacznik poziomu kapitału społecznego w danej społeczności) uznaje się zaufanie, z którego wynika oczekiwanie wzajemności w relacjach między jednostkami czy grupami (Productivity Commission, 2003). Sieci powiązań społecznych (element strukturalny kapitału społecznego) łączące jednostki lub grupy, którym jednocześnie towarzyszą podzielane wartości, normy i zaufanie (elementy normatywne) można zatem potraktować jako komponenty kapitału społecznego. Takie właśnie ujęcie elementów kapitału społecznego

wykorzystać można w procedurze ustalenia jego poziomu¹. Różne wskaźniki sieci, norm i zaufania stosowane są dość powszechnie do pomiaru kapitału społecznego i stanowią podstawę budowania jego modelowych i operacjonalizacyjnych ujęć (Van Deth, 2003; Węziak-Białowolska, 2010; Łopaciuk-Gonczaryk, 2012). Wskaźniki te określone mogą być na poziomie jednostek (jak w przypadku analizowanych tu badań studentów obu narodowości) lub zbiorowości (społeczności lokalnych, regionów, państw). Ich dobór powinien być zgodny z prowadzonym poziomem analizy². Zbiór takich wskaźników wykorzystywany jest do ukazania wielu wymiarów oraz aspektów kapitału społecznego. Takie podejście wydaje się właściwe np. w przypadku określenia zmian poziomu kapitału społecznego (w różnych wymiarach) w czasie dla tych samych jednostek lub grup. Jednak taka procedura utrudnia porównanie poziomu wieloaspektowego kapitału społecznego, którym dysponują w danym czasie/momentcie np. studenci z różnych krajów. Wyższym poziomem kapitału społecznego w pewnych wymiarach i aspektach mogą dysponować studenci jednej narodowości, a w innych studenci drugiej. Utrudnia to lub uniemożliwia wyciągnięcie wniosków dotyczących ogólnego poziomu kapitału społecznego. Z tego powodu najczęściej ostatnim etapem procedury badawczej jest tworzenie zbiorczych indeksów, syntetycznych mierników określających poziom tego kapitału (Sabatini, 2009; Van Oorschot, Arts, Gelissen, 2006; Węziak-Białowolska, 2010).

W niniejszej pracy zaproponowano jednak nieco inne podejście. Na potrzeby tego opracowania poziom kapitału społecznego studentów polskich i hiszpańskich ustalono, bazując na odpowiedziach na wybrane pytania charakteryzujące trzy wymiary kapitału społecznego: sieci (wskaźniki elementów strukturalnych), normy, wartości oraz zaufanie (wskaźniki elementów normatywnych). Odpowiadające tym wymiarom wskaźniki przedstawiono w tabeli 1.

¹ Jest to jedno z możliwych podejść badawczych. W literaturze przedmiotu spotkać można bardzo różnorodne sposoby określania poziomu kapitału społecznego, wykorzystujące wiele wskaźników ukazujących 1) wymiary kapitału społecznego; 2) determinanty kapitału społecznego; 3) konsekwencje kapitału społecznego. Taki podział wskaźników zaproponowali Narayan, Cassidy (2001). Podkreśla się jednak, że w jednym podejściu badawczym nie należy mieszać różnych wskaźników z tych grup.

² W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy poziomy analizy kapitału społecznego: mikroindywidualny, mezogrupowy, makrospołeczny (Edwards, Foley, 1998). Poziom mikroindywidualny koncentruje się na badaniu relacji, postaw, norm i zachowań powstających między jednostkami, grupami (np. pomiędzy gospodarstwami domowymi), w obrębie bliskiego sąsiedztwa.

Tabela 1. Indywidualny kapitał społeczny: wymiary i wskaźniki

Wymiary	Wskaźniki
Sieci	<p>N1 (więzi społeczne) Przywiązanie do wybranych osób</p> <p>N2 (udział w organizacjach wolontariackich) Udział w akcjach charytatywnych*</p> <p>N3 (kanały informacji) Najważniejsze źródła informacji ma temat aktywności charytatywnej</p>
Normy i wartości społeczne	<p>NV Większość ludzi pomaga innym – NV1 Mój głos ma znaczenie – NV2 Moje działania oddziałują na innych ludzi i środowisko lokalne – NV3 Moje najbliższe otoczenie jest mi przyjazne – NV4</p>
Podejście społeczne	<p>SA (motywacja do pomagania innym**) Lepsze samopoczucie – SA1 Aktywność społeczna – SA2 Spontaniczność – SA3 Chęć pocucia się potrzebnym – SA4</p>
Zaufanie	<p>T Zaufanie do ludzi z najbliższego otoczenia – T1 Należy obdarzać ludzi ograniczonym zaufaniem – T2 Ludzie raczej sobie nie ufają*** – T3</p>

* Pod uwagę wzięto odpowiedzi sugerujące co najmniej jednokrotne uczestnictwo w takich akcjach.

** Uwzględniono tylko motywy wskazywane najczęściej, zarówno przez hiszpańskich, jak i polskich respondentów.

*** Przy obliczaniu pola wielokąta uwzględniono odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”, które w przypadku oceny tego stwierdzenia wskazują na zaufanie.

Źródło: opracowanie własne.

Aby móc dokonać porównań, w ostatnim etapie analizy zastosowano prostą procedurę umożliwiającą określenie (umownego) „obszaru” kapitału społecznego, którym dysponują badani studenci obu narodowości³. „Obszar” kapitału społecznego określono poprzez obliczenie pól wielokątów ukazanych na rysunkach umieszczonych w środkowej kolumnie tabeli 2. Wielokąty te utworzono w ramach wyróżnionych trzech wymiarów kapitału społecznego, a ich wierzchołkami są wybrane wskaźniki kapitału społecznego wymienione w tabeli 1. Pola te potraktowano jako

³ To autorska procedura określania poziomu kapitału społecznego, stąd też nie była szeroko stosowana w innych badaniach. Po raz pierwszy wykorzystano ją do analizy poziomu kapitału społecznego w: Miłaszewicz (2015).

zagregowane wskaźniki kapitału społecznego studentów w wymiarach sieci, norm i zaufania. Porównanie tych pól („obszarów”) umożliwia w prosty sposób określenie, którzy respondenci dysponują większym zasobem kapitału społecznego (wskazanie aspektów i wymiarów).

Tabela 2. Wskaźniki i obszary kapitału społecznego (pola wielokątów)

Wskaźniki	Wielokąty	Pole wielokąta
N1		17387,2
		16025,0
N2		674,2
		650,0
N3		4855,9
		6908,4

Wskaźniki	Wielokąty	Pole wielokąta
NV		24506,0
		29433,5
SA		949,1
		908,9
T		4423,0
		3477,6

Źródło: opracowanie własne.

Porównanie otrzymanych w ten sposób pól wskazuje, że tylko w przypadku dwóch wymiarów kapitału społecznego – kanałów informacji oraz norm i wartości – można mówić o wyższym jego poziomie wśród polskich respondentów. W pozostałych wyróżnionych wymiarach wyższy poziom kapitału społecznego charakteryzuje ankietowanych Hiszpanów, chociaż nie w każdym przypadku różnice te są znaczące.

Większy „obszar” kapitału społecznego polskich studentów biorących udział w ankiecie, w wymiarze kanałów informacyjnych, wynika z faktu, że bardziej od Hiszpanów cenią sobie formalne źródła informacji o działalności instytucji charytatywnych. Wskazywać to może na większą rozpiętość sieci społecznych (niż tworzone w najbliższym otoczeniu), w których uczestniczą polscy ankietowani, szczególnie z tego powodu, że prawie $\frac{3}{4}$ z nich oceniło, że najlepszym źródłem informacji na ten temat jest internet.

Wyższy poziom kapitału społecznego ankietowanych polskich studentów w „ob-szarze” norm i wartości jest przede wszystkim konsekwencją tego, że więcej re-spondentów uznało za normę społeczną pomoc innym ludziom. Takie przekonanie może być podstawą budowania większego zaufania uogólnionego w przyszłości.

Podsumowanie

W opracowaniu wykorzystano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród hiszpańskich i polskich studentów w roku akademickim 2013/2014. Bada-nie kapitału społecznego studentów ma ogromne znaczenie, ponieważ są to oso-by, których postawy, podzielane wartości oraz zaufanie, jakim obdarzają innych, decyduje o funkcjonowaniu tych jednostek we współczesnym społeczeństwie. Nie mniej ważny jest także fakt, że decydować to będzie także o przyszłości funkcjono-wania życia społeczno-gospodarczego i możliwościach współdziałania w osiąganiu wspólnych celów.

Analizowane w opracowaniu dane pierwotne, otrzymane w ramach badań ankie-towych, wybrano tak, aby móc na ich podstawie scharakteryzować wiążący kapitał społeczny tych dwóch grup studentów. Wyniki tej analizy, sugerujące zróżnicowanie wiążącego kapitału społecznego badanych grup studentów, wykorzystano także do ukazania różnic w poziomie ich kapitału społecznego. Zaproponowana w artykule procedura określenia poziomu kapitału społecznego nie jest powszechnie wykorzy-stywana w tym celu i może być przedmiotem dalszej dyskusji, niemniej pozwoliła na wskazanie elementów i aspektów kapitału społecznego, w których jego pozio-mem charakteryzuje się badana grupa studentów hiszpańskich oraz tych, w któ-rych poziom kapitału polskich studentów jest wyższy. Ogólny wniosek wynikający z badań jest taki, że wyższym poziomem wiążącego kapitału społecznego w jego elemencie strukturalnym (w aspekcie sieci powiązań z najbliższymi osobami i swo-im bliskim otoczeniem) oraz elementach normatywnych (w aspekcie motywacji do pomagania innym oraz zaufania) charakteryzują się respondenci z Hiszpanii. Polscy ankietowani charakteryzują się natomiast wyższym poziomem kapitału społecznego w aspekcie stosowanych kanałów pozyskiwania informacji oraz podzielanych norm i wartości społecznych. Otrzymane wyniki analizy sugerować mogą zatem, że to właśnie ankietowani studenci z Polski mają większy potencjał, by w niedalekiej

przyszłości ułatwiać dostęp do ekskluzywnych sieci połączeń społecznych jednostkom ze swojego bliższego otoczenia, czyli budować kapitał pomostowy.

Badając kapitał społeczny należy zdawać sobie sprawę z kulturowego, społecznego i politycznego zaplecza badanej grupy. W przypadku badanych studentów należy podkreślić, że w regionie Galicji (region badań w Hiszpanii) panuje bardziej pozytywne nastawienie do sąsiedztwa. Jest to konsekwencja historii i charakteru gospodarki wiejskiej tego regionu. Z drugiej strony, według Kääriäinen i Lehtonen (2006), w 2002 roku w krajach postsocjalistycznych dominującą siatką powiązań była sieć składająca się z członków rodziny i najbliższych przyjaciół. Badania te pokazują, że przynależność i zaufanie jednostek do najbliższego otoczenia jest wysoce rozwinięte, ale oznaczać to może niską wartość wskaźników uczestnictwa społecznego i lokalnego (Zakrzewska, 2013).

Analiza tych potencjalnych możliwości, przeprowadzona w następnej kolejności opracowywania wyników badań ankietowych, stała się tematem wiodącym odrębnego opracowania. Zespół badawczy przeprowadził także ponowne badania, wykorzystujące tę samą ankietę wśród studentów kończących studia I stopnia, w celu wykazania, czy zdobyta podczas tej edukacji wiedza ma wpływ na kapitał społeczny słuchaczy. Wyniki tych badań porównawczych publikowane są obecnie w odrębnych opracowaniach.

Literatura

- Axelrod, R., Riolo, R.L., Cohen, M.D. (2002). Beyond geography: Cooperation with persistent links in the absence of clustered neighborhoods. *Personality and Social Psychology Review*, 4 (6), 341–346.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Edwards, B., Foley, M. (1998). Civil society and social capital beyond Putnam. *American Behavioural Scientist*, 42, 124–139.
- Fukuyama, F. (2000). Social Capital and Civil Society. *IMF Working Paper, April, WP/00/74*, 1–19.

- Grootaert, Ch., Narayan, D., Jones, V.N., Woolcock, M. (2004). *Measuring Social Capital, An Integrated Questionnaire*. World Bank Working Paper No. 18, The World Bank, Washington, D.C., November 2003. Pobrane z: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/15033/281100PAPER0Measuring0social0capital.pdf?sequence=1> (14.04.2018).
- Grootaert, Ch., Van Bastelaer, T. (2001). Understanding and Measuring Social Capital: a Synthesis of Findings and Recommendations from The Social Capital Initiative. *Social Capital Initiative Working Paper Series*. Pobrane z: www.worldbank.org/socialdevelopment (21.04.2015).
- Grunnig, J. (2007). *Two-way symmetrical public relations: past, present and future*. W: R. Heath (red.), *Handbook of Public Relations* (s. 11–30). London: Sage.
- Kääriäinen, J., Lehtonen, H. (2006). The variety of social capital in welfare state regimes – A comparative study of 21 countries. *European Societies*, 1 (9), 27–57.
- Lin, N. (2001). *Social Capital a Theory of Social Structure and Action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Łopaciuk-Goncaryk, B. (2012). Mierzenie kapitału społecznego. *Gospodarka Narodowa*, 1–2, (245–246) 1–24.
- Miłaszewicz, D. (2015). Kapitał społeczny a jakość rządzenia w krajach Unii Europejskiej. W: S. Swadźba, M. Szudy (red.), *Systemy gospodarcze i ich ewolucja* (s. 76–87). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Nagaj, R., Žuromskaitė, B. (2016). Incomes and the willingness of students in Poland and Lithuania to participate in charitable activities. *Journal of International Studies*, 2 (9), 127–138.
- Narayan, D., Cassidy, M.F. (2001). A dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of a social capital inventory. *Current Sociology*, 2 (49), s. 59–102.
- Paxton, P. (2002). Social Capital and Democracy: An Interdependent Relationship. *American Sociological Review*, 67, 254–277.
- Productivity Commission (2003). Social Capital: Reviewing the Concept and its Policy Implications. *Research Paper*, 1743, 25–33.
- Putnam, R.D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *Political Science and Politics*, 4 (28), 664–683.
- Sabatini, F. (2009). Social capital as social networks: A new framework for measurement and an empirical analysis of its determinants and consequences. *The Journal of Socio-Economics*, 38, 429–442.

- Sierocińska, K. (2011). Kapitał społeczny. Definiowanie, pomiary, typy. *Economic Studies*, 1 (LXVIII), 69–86.
- Szkudlarek, P., Biglieri, J.V. (2016). Trust as an element of social capital – evidence from a survey of Polish and Spanish students. *Journal of International Studies*, 1 (9), 252–264.
- Van Deth, J.W. (2003). Measuring social capital: Orthodoxies and continuing controversies. *International Journal of Social Research Methodology*, 1 (6), 79–92.
- Van Oorschot, W., Arts, Gelissen, J. (2006). Social Capital in Europe. Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon. *Acta Sociologica*, 2 (49), 149–167.
- Węziak-Białowska, D. (2010). Kapitał społeczny w Polsce w świetle diagnozy społecznej – pomiar i wybrane wyniki empiryczne. *Studia Demograficzne*, 1–2 (157–158), 79–101.
- World Bank (2000). *World Development Report 2000/200: Attacking Poverty*. New York: Oxford University Press.
- World Bank (2002). *Empowerment and Poverty Reduction – a Sourcebook*. Washington D.C.: World Bank.
- Wygnański, J., Herbst, J. (red.) (2010). *Działania na rzecz zwiększenia kapitału społecznego – w ramach aktualizacji strategii rozwoju kraju 2007–2015*. Pobrane z: https://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_rozwoju/SRK/Ekspertyzy_aktualizacja_SRK__1010/Documents/3kapital_spoeczny_ekspertyza_JJW_26012011.pdf (20.03.2018).
- Zakrzewska, M. (2013). Uwarunkowania rozwoju kapitału społecznego w Polsce. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego*, 2(32), 79–96.
- Zarycki, T. (2006). *Spoleczne konsekwencje rozwoju Internetu – rewolucja czy reprodukcja struktur społecznych?* W: D. Batorski, M. Marody, A. Nowak (red.), *Spoleczna Przestrzeń Internetu* (s. 337–346). Warszawa: Wydawnictwo Academica.

CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL CAPITAL IN SPAIN AND IN POLAND – RESEARCH ANALYSIS

Abstract

Social capital as a resource should be regarded as one of the elements of the economic growth in economies based on knowledge and the human factor. Thus, it is reasonable to study groups in terms of the quality of their social capital. The main objective of this paper is to present selected results of the survey conducted among Polish and Spanish students. The survey was carried out among students of the Faculty of Economics and Management, University of Szczecin, Poland and the Faculty of Economics and Business Administration, University of Vigo, Spain at the end of 2013. Presented paper is both theoretical and empirical. The aim of the its first part is to present the theoretical background of social capital. The second part describe methodology used in the paper and presents results from the survey. Analysis of the research enable to describe bonding type of social capital with comparison to Spanish and Polish environment. Therefore, one could distinguish distinctions of students bonding social capital in the level of trust in their proximal and distal environment and circumstances and frequency of helping other people.

Keywords: social capital, bonding social capital, Polish and Spanish students

JEL Codes: D71, D85, Z13

Cytowanie

Miłaszewicz, D., Nagaj R., Szkudlarek P. (2018). Warunki rozwoju kapitału społecznego w Hiszpanii i w Polsce – analiza wyników badań. *Studia i Prace WNEIZ US*, 53/1, 43–62. DOI: 10.18276/sip.2018.53/1-04.